

UO'K631.527.11.:421.2

**G.HIRSUTUM L. TURIGA MANSUB BO'LGAN SHO'RGGA BARDOSHLI SELEKSION
ASHYOLAR YARATISHDA TANLAB OLINGAN BOSHLANG'CH ASHYOLARNING
TOLA CHIQIMI KO'RSATKICHIKO'RSATKICHLARINI BAHOLASH.**

Mamedova Feruza Faxriddinovna

kichik ilmiy xodim.

Kurbonov Abrorjon Yorkinovich

q.x.f.d., katta ilmiy xodim.

Djumayev Sanjar Shukurovich

kichik ilmiy xodim.

Paxta seleksiyasi, urug'chiligi, yetishtirish agrotexnologiyalari ilmiy tadqiqot instituti¹,

Abdullayeva Mohigul Sheraliyevna

Magistrant.

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti².

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10968862>

Annotatsiya. Ushbu maqolada *G.hirsutum L. turiga mansub bo'lgan sho'rgga bardoshli seleksion ashyolar yaratishda tanlab olingan boshlang'ch ashyolarning tola chiqimi bo'yicha ma'lumotlar keltirilgan bo'lib, ushbu belgi bo'yicha mahalliy navlar orasida eng past ko'rsatkich Buxoro-102 navida 37,2 % ni tashkil etgan bo'lsa, eng yuqori ko'rsatkich C-6580 navida 39,2% ni tashkil etdi. Xorij namuna va navlari orasida esa eng past ko'rsatkich Carisma navida 37,0 % ni tashkil etgan bo'lsa, eng yuqori ko'rsatkich - 41,2 % Xitoy-56 va Xitoy-66 namunalarda kuzatildi. Qolgan nav va namunalarda belgi bo'yicha ko'rsatkich oraliq holatda namoyon bo'lganligi qayd etilgan.*

Kalit so'zlar: *G.hirsutum L., tur, mahalliy nav, xorij navlari, namuna, tola chiqimi, g'o'za, boshlang'ish ashyo, sho'rgga bardoshlilik.*

**THE ASSESSMENT OF THE FIBER YIELD INDICATORPARAMETERS OF SOURCE
MATERIALS SELECTED FOR THE CREATION OF SALT-TOLERANT BREEDING
MATERIALS BELONGING TO THE SPECIES G. HIRSUTUM L.**

Abstract. This article presents information on the fiber yield of source materials selected for the creation of salt-tolerant breeding materials related to the species *G. hirsutum L.* Among local varieties, the lowest rate observed for this trait was 37.2% in Bukhara-102, while the highest was 39.2% for variety S-6580. Among foreign samples and varieties, the lowest rate was 37.0% for the Karizma variety, and the highest rate observed was 41.2% for the China-56 and China-66

samples. For other varieties and samples, the indicator for this trait was noted to be in an intermediate state.

Key words: *G. hirsutum L., species, local variety, foreign varieties, sample, fiber yield, cotton plant, source material, salt tolerance.*

ПОКАЗАТЕЛЬ ОЦЕНКА ПОКАЗАТЕЛЕЙ ВЫХОДА ВОЛОКНА ИСХОДНЫХ МАТЕРИАЛОВ, ОТОБРАННЫХ ДЛЯ СОЗДАНИЯ СОЛЕУСТОЙЧИВЫХ СЕЛЕКЦИОННЫХ МАТЕРИАЛОВ, ОТНОСЯЩИХСЯ К ВИДУ *G. HIRSUTUM L.*

Аннотация. В данной статье представлены информации о выходе волокна исходных материалов, отобранных для создания солеустойчивых селекционных материалов, относящихся к виду *G. hirsutum L.* Самый низкий показатель среди местных сортов по этому признаку - 37,2% - составил у Бухары-102, а самый высокий - 39,2% - у сорта С-6580. Среди зарубежных образцов и сортов самый низкий показатель составил 37,0% у сорта Каризма, а самый высокий показатель - 41,2% наблюдался у образцов Кутая-56 и Кутая-66. У остальных сортов и образцов отмечено, что показатель по этому признаку находился в промежуточном состоянии.

Ключевые слова: *G. hirsutum L., вид, местный сорт, зарубежные сорта, образец, выход волокна, хлопчатник, исходный материал, солеустойчивость.*

Kirish. Ma'lumki g'o'za o'simligi asosan tolasi uchun yetishtiriladi, shu sababli tola sifati, tola chiqimini yaxshilash bo'yicha olib borilgan seleksiya ishlari ishlab chiqarishning to'qimachilik sanoati uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Tola chiqimi nazariy belgi hisoblanib, tola vaznining paxta xom-ashyosi vazniga nisbati tushuniladi va foizda ifodalanadi. Tola chiqimi urug'dagi tolalarning miqdori va vazniga bog'liq bo'ladi. G'o'zaning turli shakllarida tola chiqimi 12-15 foizdan 43-44 foizgacha bo'lishi mumkin.

Tolaning uzunligi esa tur va tur xillarida irsiy potentsial hamda yetishtirish sharoitidan kelib chiqqan holda 10 mm dan 50-55 mm gacha bo'lishi mumkin. Eng kalta tola g'o'zaning yovvoyi turlarida, eng uzun tola esa *G. barbadense L.* Turining Si-Aylend tipidagi namunalarda uchraydi [5; 81 b.]. Tola g'o'zaning asosiy mahsuloti bo'lganligi uchun, uning miqdorini oshirish katta amaliy ahamiyatga ega. Shu sababli, tola chiqimining qay tarzda irsiylanishi ustida ko'plab chet el hamda mamlakatimiz olimlari ilmiy izlanishlar olib borgan.

Tola chiqimining irsiylanishini olimlarning ko'pchiligi [2; S. 27-28., 4; 30-32., 3; 50-55 s., 1; 40-45 s.] turichi uzoq chatishtirish, navlararo chatishtirish, shuningdek, turlararo chatishtirishlar asosida olingan duragaylarda o'rganishga harakat qilganlar. Bizning tadqiqotlarimiz ham mahalliy

va xorij navlarini juft duragaylash asosida sho'rga bardoshli bo'lgan qimmatli xojalik belgilari yuqori seleksion ashyo yaratishga qaratilgan.

Tadqiqot obyektlari va uslubi. Tadqiqotlar 2023 yilda PSUYAITI ning “G'o'za biotexnologiyasi” laboratoriyada olib borildi. Tadqiqot obyekti sifatida sho'rga bardoshli va qimmatli xo'jalik belgilari yuqori bo'lgan mahalliy Guliston, C-6580, Buxoro-102, C-6575, C-8290 va Porloq-4 navlari hamda Ignabargli, Nihal, O'zaltin, Xitoy-44, Xitoy-56, Xinlu 2 Hong N47, Carisma, Xitoy-66, Lidia, Xitoy 65, ADNS-1 kabi xorij nav va namunalardan foydalanildi.

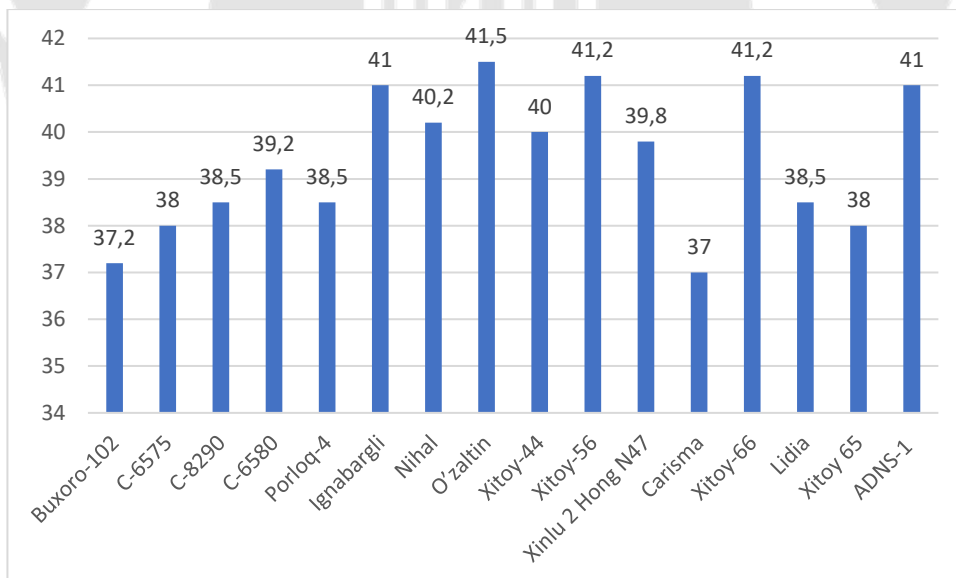
Tadqiqotlarda agroteknik tadbirlar O'zPITI da ishlab chiqilib tasdiqlangan agroteknik tadbirlar doirasida olib borildi. Natijalarning sonli ko'rsatkichlari B.A.Dospexov ilmiy ishlarida keltirilgan [6; 351-b.] uslubda statistik ishlovdan o'tkazildi. Tajribada foydalanilgan boshlang'ich ashyolar o'zlarining kelib chiqishi, belgilari va irsiy tarkibi bilan xarakterlanadilar. Shuning uchun ham ular yordamida yaratilayotgan va o'rganilayotgan duragaylar nafaqat nazariy balki amaliy seleksiyaning ishlab chiqarishga va tekstil sanoati talablariga mos g'o'zaning yuqori tola chiqimli, irsiyati boyitilgan navlar yaratilishi bilan ham bog'liq bo'lib, 1-jadvalda ushbu mahalliy va xorij nav va namunalarning duragaylash sxemasi keltirilgan.

1-jadval

Navlar ♀ Xorij namunalari ♂	Guliston	C-6580	C-6575	Buxoro-102	Porloq-4	C-8290
Ignabargli	+	+	+	+	+	+
Nihal	+	+	+	+	+	+
O'zaltin	+	+	+	+	+	+
ADNS-1	+	+	+	+	+	+
Xitoy-44	+	+	+	+	+	+
Xitoy-56	+	+	+	+	+	+
Xinlu 2 Hong N47	+	+	+	+	+	+
Xitoy-66	+	+	+	+	+	+
Xitoy 65	+	+	+	+	+	+
Lidia	+	+	+	+	+	+
Carisma	+	+	+	+	+	+

Juft duragaylash sxemasi.

Tadqiqot natijalari. Olib borilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, 2023 yilda mahalliy va xorij nav va namunalarining urug'lari dala sharoitida ekildi. Fenologik kuzatuvlar va laboratoriya tahlillari asosida morfobiologik va qimmatli xo'jalik belgilari tahlil qilinib, juft duragaylash asosida chatishtirish ishlari olib borildi. Har bir ota-ona shakllaridan paxta namunalari terib olinib laboratoriyada qimmatli xo'jalik belgilari tahlil qilindi. Tahlil natijalari asosida qimmatli xo'jalik belgilaridan biri hisoblangan tola chiqimini aniqlandi. Bunga ko'ra, ushbu belgi bo'yicha mahalliy navlar orasida eng past ko'rsatkich Buxoro-102 navida 37,2 % ni tashkil etgan bo'lsa, eng yuqori ko'rsatkich C-6580 navida 39,2% ni tashkil etdi. Xorij namuna va navlari orasida esa eng past ko'rsatkich Carisma navida 37,0 % ni tashkil etgan bo'lsa, eng yuqori ko'rsatkich - 41,2% Xitoy-56 va Xitoy-66 namunalarida kuzatildi. Qolgan nav va namunalarda belgi bo'yicha ko'rsatkich oraliq holatda namoyon bo'ldi (1-rasmga qarang). *G.hirsutum* L. turiga mansub bo'lgan mahalliy Guliston, C-6580, Buxoro-102, C-6575, C-8290 va Porloq-4 navlari sho'rga bardoshli bo'lsa, Ignabargli, Nihal, O'zaltin, Xitoy-44, Xitoy-56, Xinlu 2 Hong N47, Carisma, Xitoy-66, Lidia, Xitoy 65, ADNS-1 kabi xorij nav va namunalari tola chiqimi yuqoriligi isbotlandi.

1-rasm. *G.hirsutum* L. turiga mansub bo'lgan sho'rga bardoshli seleksion ashyolar yaratishda tanlab olingan boshlang'ch ashyolarning tola chiqimi ko'rsatkichlari

Demak, tanlab olingan mahalliy va xorij navlarini duragaylash asosida sho'rga bardoshli qimmatli xo'jalik belgilari yuqori, mahsuldor g'o'za navlarini yaratish imkoniyati yuqori ekanligi tasdiqlandi.

REFERENCES

1. Автономов В.А. Наследование выхода и длины волокна у линейно сортовых гибридов F_1 *G.barbadense* L. на фоне инфицированных гоммозам //Ж.Вестник Аграрной Науки Узбекистана. -2005. -№1(19). –40-45 с.
2. Аккужин Д. Изменчивость количественных признаков //Ж. Хлопководство. -1979. - № 5. –С.27-28.
3. Кимсанбоев О.Х. Наследуемость признаков, определяющих выхода волокна гибридов F_2 , хлопчатника *G.barbadense* L. //Ж.Вестник Аграрной Науки Узбекистан.- 2004.-№4 (18). –50-55 с.
4. Симонгулян Н.Г., Ибрагимов П.Ш. Наследование качества и выхода волокна. // Хлопководство.- Ташкент, 1985. -№ 10.- 22-24 с.
5. Эгамбердиев А.Э. Генетические исследования вилтоустойчивости и ее связи с хозяйственно-ценными признаками. В кн. Генетика и селекция растений. –Ташкент: Фан, 1975. –29-33 с.
6. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта.-Москва: Агропромиздат, 1985.- 351 с.

MODERN SCIENCE
& RESEARCH